

SEÇİM SİSTEMLERİNİN SİYASAL SONUÇLARI

(Political Results of Electoral Systems)

Yasin AYDOĞDU¹

ÖZ

Seçimlerde kullanılan oyların parlamentoda sandalyelere dönüştürülmesinde uygulanan teknik usullere seçim sistemleri denilmektedir. Seçim sistemleri “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinden birine ağırlık verir. Temsilde adalet ilkesine ağırlık veren sistemlere nispi temsil; yönetimde istikrar ilkesine ağırlık verenlere çoğunluk sistemleri denilmektedir. Her bir seçim sisteminin siyasal iktidarlar üzerinde farklı etkileri vardır. Başka bir anlatımla, ülkelerin tercih ettiği seçim sistemleri onların siyasal iktidar yapılarının da en belirleyici unsuru olacaktır. Güçlü bir siyasal iktidara ihtiyacı olan ülkeler çoğunluk sistemlerine yönelirken; siyasal iktidarın farklı görüşler arasında paylaşılmasını isteyen ülkeler nispi temsil sistemlerine yönelmektedir. Bu bakımdan her ülke kendisine en uygun seçim sistemini tercih etmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Seçim, oy, seçim sistemleri, çoğunluk sistemleri, nispi temsil sistemleri, parlamento, temsilci, siyasal iktidar, temsilde adalet, yönetimde istikrar.

ABSTRACT

Electoral systems are said that technical procedures which are applied in the conversion of valid votes into seats in parliament. Electoral systems concentrate on one of the principles of “justice in representation” and “stability in government”. The systems concentrate on principle of justice in representation are called “proportional representation”, the systems concentrate on principle of stability in government are called “majority system”. Each electoral system has different effects on the political powers. In other words, the preferred electoral system of countries will be the most distinctive element of their political power structures. Countries which need of a strong political power gravitate to the majority systems; countries which do not want to be shared between different views of political power gravitate to the proportional representation systems. In this respect, each

¹ Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, aydogdu_law@hotmail.com

country has to choose the most appropriate electoral system.

Keywords: Election, vote, electoral systems, majority systems, proportional representation systems, parliament, representative, political power, justice in representation, stability in government.

GİRİŞ

Demokrasilerde siyasal iktidarlar otoritelerini ve meşruiyetlerini, kazandıkları hür ve dürüst seçimlerden alırlar. Bir siyasal iktidar halkın oylarıyla göreve geldiği sürece hak edilmiş bir iktidardır. Aksi halde siyasal iktidar halktan çalınmış ve zorla alınmış bir iktidar olur². Demokratik rejimlerde yönetilenler kendilerini yönetecek kişileri serbest ve dürüst seçimlerle belirleyerek iktidara getirmektedirler³. Seçimlerde kullanılan oyların hesaplandıktan sonra temsilcileri ve yöneticileri belirleme aşamasında karşımıza seçim sistemleri çıkar. Bir seçimde kullanılan oyların parlamentoda sandalyelere dönüştürülmesi sürecinde uygulanan teknik usullere seçim sistemleri denilmektedir⁴. Seçim sistemleri iki ilke etrafında toplanmaktadır: Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri. Yönetimde istikrar ilkesine ağırlık veren sistemler “çoğunluk sistemleri” başlığı altında toplanırken; temsilde adalet ilkesine ağırlık veren sistemler “nispi temsil sistemleri” başlığı altında toplanmıştır. Bu ayrımın dışında, her bir seçim sisteminin kendine özgü birtakım özellikleri de vardır.

Çalışmamızda öncelikle çoğunluk sistemlerini, ardından yaygın olarak kullanılan nispi temsil sistemlerini inceleyeceğiz. İncelemelerimizde her bir seçim sisteminin siyasal iktidarlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini de ele alacağız. Sistemlerin nasıl işlediğini açıklarken örnekleme yöntemini kullanacağız. Örneklerimizde sistemlerin uygulandığı ülkelerden gerçek seçim sonuçlarını da kullanmaya özen gösterdik. Böylelikle sistemin olumlu ve olumsuz yönlerini daha kolay açıklama fırsatı bulduğumuzu düşünüyoruz.

I. SEÇİM OLGUSU

Seçim kavramı, geniş anlamda, birden çok seçenek arasında yapılan tercih anlamına gelmektedir. Bu anlamda günlük hayatımızda aldığımız kararlar farklı tercihler arasından yaptığımız seçimlerin bir sonucudur⁵. Fakat çalışmamız boyunca da kullanacağımız bir anayasa hukuku ve siyaset bilimi terimi olarak seçim, belirli bir süre için siyasal iktidara muva-

2 KARAMUSTAFAOĞLU Tunçer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, AÜHF Yayınları, No: 262, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. XIII.

3 ARASLI Oya, *Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı*, AÜHF Yayınları, No: 311, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 1.

4 ATAR Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, Mımoza Yayınları, Konya, 2013, s. 189.

5 TÜRK Hikmet Sami, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, c. 23, Ankara, 2006, s. 76.

fakat vermek veya daha önce verilen muvafakati yenilemek ya da bunu büsbütün geri çekme fırsatını veren hukuki ve siyasal bir araç olarak tanımlanabilir⁶.

Siyasal temsilin mekanizması olan seçimler insanların birbirlerini vatanş olarak eşit görmelerinde ve siyasal bütünleşmede kilit roller üstlenir⁷. Seçimler demokratik bir düzenin varlığı için zorunludur ancak tek başına yeterli değildir. İktidar yarışı için muhalefetin güvencede olduğu ve siyasi rekabetin serbestçe uygulanabildiği özgürlükçü rejimlerde demokratik seçimlerden bahsedilebilir⁸. Vatandaşların seçimlere katılabilmelerine imkân tanıyan temel hak seçme hakkıdır. Bir seçimin demokratikliği ise seçimlere katılan vatandaşlara tanınan seçme hakkının kapsamı ile doğru orantılıdır⁹.

II. SEÇİM SİSTEMLERİ¹⁰

Bir seçimde kullanılan geçerli oyların parlamentoda sandalyelere dönüştürülmesinde uygulanan teknik usullere seçim sistemleri denilmektedir¹¹. Başka bir anlatımla, bir seçim çevresinde partilerin almış oldukları oylara göre kaç temsilci çıkaracaklarının belirlendiği teknik usuldür¹². Seçim sisteminin “bu” dar anlamının dışında seçme ve seçilme yeterliliği, adayların seçime katılabilmesi için gereken şartlar, hazineden siyasi partilere seçim süreci boyunca yardım yapılması ve seçim çevrelerinin belirlenmesi gibi seçimlerle ilgili bütün hususları kapsayan bir de geniş anlamı vardır¹³.

Seçim sistemleri genel olarak “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinden birine ağırlık verir¹⁴. Bu açıdan, çoğunluk sistemleri yönetimde istikrar ilkesini gözetirken; nispi temsil sistemleri ise daha çok temsilde

6 KARAMUSTAFAOĞLU, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, s. XIV.

7 İBA Şeref, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008. s. 183.

8 TEZİÇ Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, 16. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 296.

9 İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin 21/3 hükmüne göre: Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir.

10 Seçim sistemleri konusunda daha detaylı ve kapsamlı bilgilere şu çalışmamızdan ulaşabilirsiniz: AYDOĞDU Yasin, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

11 ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 189.

12 GÖZLER Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (c. I)*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2011 s. 721.

13 DAVER Bülent, “Anayasal Yargı ve Seçim Sistemleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, c. 5, Ankara, 1988, s. 15. (Bu makale ayrıca Daver tarafından, 25-26 Nisan 1988 tarihinde Anayasa Mahkemesinin 26. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyum’da bildiri şeklinde sunulmuştur. Bkz. s.131-149).

14 Doktrinde bu ilkeler farklı isimlerle de karşımıza çıkabilir. Örneğin, “fayda” ve “adalet” ilkeleri olarak bkz. TÜRK, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercihi”, s. 78. Eşitlik ve toplumsal fayda ilkeleri olarak bkz. YAVAŞGEL Emine, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014 s. 76.

adalet ilkesini gözetmektedir¹⁵. Bu iki ilkeyi bir arada uygulamaya çalışan bazı ülkeler ise doktrinde “karma seçim sistemleri” olarak adlandırılan birtakım seçim sistemleri geliştirmiştir¹⁶.

A. Çoğunluk Sistemleri

Çoğunluk sistemlerine göre bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların çoğunluğunu alan parti veya aday, o seçim çevresindeki temsilciliği veya temsilciliklerin tamamını almaya hak kazanır¹⁷. Çoğunluk sistemleri kendi içinde “tek turlu çoğunluk sistemleri” ve “iki turlu çoğunluk sistemleri” olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Tek Turlu Çoğunluk Sistemleri

Buna göre, belirli bir seçim çevresinde nitelikli bir çoğunluk şartı aranmaksızın oyların çoğunluğunu alan aday veya partinin listesindeki tüm adaylar seçilmiş olur. Aday veya partilerin seçimi kazanabilmeleri için nitelikli bir çoğunluk şartı aranmadığı için bu sisteme basit çoğunluk (*simple majority*) veya nispi çoğunluk (*relative majority*) sistemi de denilmektedir¹⁸. Bu sistem de kendi içerisinde “tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi” ve “listeli tek turlu çoğunluk sistemi” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

a) Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

İngiltere’de ortaya çıktığı için “İngiliz Sistemi” de denilir. İngiltere ve ABD başta olmak üzere İngiliz Uluslar Topluluğu üyesi olan ülkelerin çoğunda uygulanmaktadır¹⁹. Bu sistemde öncelikle, ülke her birinden birer temsilci seçilecek şekilde seçim çevrelerine ayrılır. Nitelikli bir çoğunluk şartı aranmaksızın her seçim çevresinde ilk turda en çok oy alan aday seçilmiş olur. Bu sisteme “dar bölge sistemi” de denilmektedir. Bunun sebebi her bir seçim çevresinden tek bir temsilci seçileceği için sistemin uygulandığı ülkelerde seçim çevrelerinin oldukça dar (küçük) tutulmasıdır²⁰.

Bu sistemde yönetimde istikrar ilkesi ön planda tutulduğu için seçime katılan partilerin aldıkları oy oranları ile çıkardıkları temsilci sayısı örtüş-

15 GÜVENİR Murat, “ Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, AÜSBFD, c. 37, S. 1, Ankara, 1982, s. 220-221.

16 Bu çalışmada çoğunluk sistemleri ve en yaygın kullanılan nispi temsil sistemleri ele alınmaktadır. Karma seçim sistemleri hakkında daha fazla bilgi için ayrıca bkz. AYDOĞDU, **Seçim Sistemleri ve Türkiye**, s. 111 vd.

17 Benzer açıklamalar için ayrıca bkz. ARMAOĞLU Fahir, **Seçim Sistemleri**, Güney Matbaası, Ankara, 1953, s. 19; TEZİÇ Erdoğan, **Seçim Sistemleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 25; SEZEN Saim, **Seçim ve Demokrasi**, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 164; YAVAŞGEL, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri**, s. 83.

18 FARRELL David M., **Electoral Systems A Comparative Introduction**, 2. Baskı, Palgrave Macmillan Press, New York, 2011., s. 13.

19 GÜRBÜZ Özer, “Dünyada ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve İdeal Seçim Sistemi İçin Öneriler”, **Ankara Barosu Dergisi**, S.1, Ankara, 1977, s. 15.

20 ATAR, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 191.

memektedir. Sistemin uygulandığı ülkelerde genellikle iki güçlü parti öne çıkmaktadır. Küçük partiler az sayıda da olsa parlamentoda temsil edilebilmektedir. Ancak küçük partilerin iktidara gelme ya da koalisyon ortağı olma şansları yok denecek kadar azdır. Sistemin uygulandığı ülkelerden akla ilk gelen İngiltere’de, seçim çevrelerindeki seçmen sayılarının eşit olmaması ve oy dağılımının özellikleri dolayısıyla bazı genel seçimlerde ülke genelinde daha çok oy alan partinin mecliste daha az sandalyeyle temsil edildiği görülmüştür²¹. Örneğin 5 Mayıs 2005’te yapılan Avam Kamarası seçimlerinde İngiltere genelinde oyların %2.2’sini alan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi temsilci çıkaramazken; oyların %0.9’unu alan Demokratik Birlik Partisi 9 temsilci çıkarmıştır. Seçim sonuçları incelendiğinde, üzerinde durulması gereken başka bir husus ise İşçi Partisi ile Muhafazakar Parti arasında sadece %2.8’lik bir oran farkı olmasına rağmen İşçi Partisi’nin çok daha fazla (157) temsilci çıkarmış olmasıdır. Tüm bunlar sistemin yönetimde istikrar ilkesine ağırlık vermesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1²²: 5 Mayıs 2005 Avam Kamarası Seçimleri İngiltere Genel Sonuçları

Parti	Aldığı Oy	Oran (%)	Temsilci
İşçi Partisi	9,552,436	35.2	355
Muhafazakâr Parti	8,784,915	32.4	198
Liberal Demokrat Parti	5,985,454	22.0	62
Demokratik Birlik Partisi	241,856	0.9	9
İskoçya Ulusal Partisi	412,267	1.5	6
Sinn Fein ¹	174,530	0.6	5
Galler Partisi	174,838	0.6	3
Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi	125,626	0.5	3
İrlanda Birlik Partisi	127,414	0.5	1
Saygı	68,094	0.3	1
Sağlık Koruma	18,739	0.1	1
Sözcü	15,153	0.1	1
Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi	605,973	2.2	0
Yeşiller	283,414	1.0	0
Diğerleri	577,801	2.1	1

21 TÜRK, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, s. 82.

22 Tablo, <http://electionresources.org/uk/house.php?election=2005> (E.T. 25.4.2015) adresindeki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

1* İrlanda’da kurulmuş bir siyasi partidir. Kendilerini “sol parti” olarak tanımlasalar da, İngiliz hükümetine karşı milliyetçi bir tutum sergilemektedirler. <http://www.sinnfein.org/> (E.T. 25.4.2015).

5 Mayıs 2005’de yapılan seçimlerde İşçi Partisi hükümeti tek başına kurabilmiştir. İngiltere’nin yakın tarihine bakıldığında bundan önceki seçimlerde de Muhafazakâr Parti veya İşçi Partisi’nin tek başına hükümet kurabilecek sayıda temsilci çıkardığı görülmektedir²³. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en büyük sebep uygulanan tek isimli tek turlu çoğunluk sistemidir. Zira sistem, iki büyük partinin hâkim olduğu siyasal bir düzen oluşturmuştur. Bu da bir anlamda parlamenter rejimlerin korkulu rüyası haline gelen koalisyon hükümetlerini engellemiştir.

6 Mayıs 2010’da yapılan Avam Kamarası seçimlerinde ise yine Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi en güçlü iki parti olarak çıksa da; her iki parti de tek başına hükümet kurabilecek sayıda temsilci çıkaramamıştır. Nihayetinde bu seçimler yaklaşık 70 yıl sonra yeniden koalisyonun habercisi olmuştur²⁴. Seçimlerden sonra Muhafazakâr Parti başkanı David Cameron ile Liberal Demokrat Parti başkanı Nick Clegg anlaşarak birlikte hükümeti kurmuşlardır²⁵.

Tablo 2²⁶: 6 Mayıs 2010 tarihli Avam Kamarası Seçimleri İngiltere Geneli Sonuçları

Parti	Aldığı Oy %	Sandalye
Muhafazakâr Parti	36.1	306
İşçi Partisi	29.0	258
Liberal Demokratlar	23.0	57
Diğerleri	11.9	29

b) Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu sistemde seçim çevrelerinde seçimlere katılan aday sayısı birden fazla olacak şekilde ayarlanır. Bu sebeple sisteme “geniş bölge çoğunluk sistemi” de denilmektedir²⁷. Her parti seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısı kadar aday belirler ve liste halinde seçmene sunar. Seçim çevrelerinin oldukça geniş olması ve her bir seçim çevresinden birden fazla aday seçilecek olması sebepleriyle, seçmenler adayların tamamını tanıyamaya-

23 1983’den bu yana yapılan Avam Kamarası seçim sonuçları için bkz. <http://electionresources.org/uk/> (E.T. 25.4.2015)

24 İngiltere’de son koalisyon hükümeti 1945 seçimlerinden sonra kurulmuştu. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/05/100512_cameron_cabinet.shtml (E.T. 25.4.2015).

25 Cameron&Clegg Hükümeti programı için bkz. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78977/coalition_programme_for_government.pdf (E.T. 25.4.2015).

26 Tablo, <http://electionresources.org/uk/house.php?election=2010&country=UKM> (E.T. 25.4.2015) adresindeki verilere esas alınarak hazırlanmıştır.

27 GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (c. I)*, s. 723.

bilirler. Bundan dolayı seçmen oyunu kullanırken genellikle adaylara değil; parti programlarının içeriğine bakmaktadır²⁸.

Bu sistemde seçimler tek turda yapılır. Bu turda seçim çevresinde kullanılan oyların çoğunluğunu alan parti seçim çevresindeki temsilciliklerin tamamını kazanır. Bu sistem Türkiye’de 1946-1960 yılları arasında uygulanmıştır²⁹. Kanuna göre her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir. Seçim çevrelerinde oyların çoğunluğunu alan parti, o ildeki milletvekilliklerinin tamamını almaya hak kazanmaktadır³⁰. Örneğin, sistemin uygulandığı 10. Dönem TBMM seçimlerinde toplamda 152,810 geçerli oyun kullanıldığı Çorum ilinde, 92,332 geçerli oy alan Demokrat Parti 9 milletvekilliğinin tamamını almaya hak kazanmıştır.

Tablo 3³¹: 2 Mayıs 1954 tarihli 10. Dönem TBMM Seçimleri Çorum İli Sonuçları

Parti	Aldığı Geçerli Oy
Demokrat Parti	92,332
Cumhuriyet Halk Partisi	51,246
Bağımsızlar	9,232
Demokrat Parti Listesinden Seçilen Milletvekilleri:1) Ali Sedat BARAN, 2)Mustafa Kemal BİBEROĞLU, 3) Yakup GÜRSEL, 4) Mehmet Şevki GÜRSES, 5)Ali Rıza KILINÇKALE, 6) Mehmet Bahattin KOLDAŞ, 7) Hasan Cevat KÖSTEKÇİ, 8)Hüseyin ORTAKÇIOĞLU, 9) Kemalettin TERZİOĞLU	

Bu sistem temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmayacak şekilde yapay çoğunluklar doğurmaktadır³². Sistemin amacı güçlü hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırarak yönetimde istikrarı sağlamaktır. Nitekim sistemin uygulandığı ülkelerde çok güçlü hükümetler görülmektedir. Bunlardan birisi de 2 Mayıs 1954’te yapılan 10. Dönem TBMM seçimlerinden sonra kurulan Demokrat Parti genel başkanı Adnan Menderes’in başbakanlığında kurulan 21. Hükümettir.

28 ARMAOĞLU, *Seçim Sistemleri*, s. 44.

29 Türkiye’de uygulanan sistemde, seçim kanunları seçmenlere karma liste yapma hakkı tanı-maktaydı (5.6.1946 tarih ve 4918 sayılı Mebus Seçim Kanunu m. 24 ve 16.2.1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu m. 89).

30 TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 343-344.

31 Tablo, YILDIRIM Sema/ZEYNEL Behçet Kemal, *TBMM Albümü 1920-2010 (2. Cilt 1950-1980)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, 2010, Ankara, s. 626-627’deki bilgiler ve http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_secimler.secim_cevresi_partiler?p_secim_yili=1954&p_il_kodu=19 (E.T. 27.4.2015) adresindeki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

32 ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 193.

Tablo 4³³: 10. Dönem TBMM Seçimleri Türkiye Geneli Seçim Sonuçları

Partiler	MV Sayısı	Oy Oranı (%)
Demokrat Parti (DP)	503	58.4
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	31	35.1
Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)	5	5.3
Köylü Partisi (KP)	-	0.6
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	-	0.0
Bağımsızlar	2	0.6
TOPLAM	541	100

Tablo'da da görüldüğü üzere, oyların %58.4'ünü alan Demokrat Parti TBMM'deki sandalyelerin yaklaşık %93'ünü almıştır. Oyların %35.1'ini alan Cumhuriyet Halk Partisi ise sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir. Seçimlerde karma liste seçme yöntemi uygulandığı için Bingöl ve Muş illerinden birer tane bağımsız aday da seçmenler tarafından Demokrat Parti listesine eklenerek milletvekili seçilmiştir. Ayrıca Erzincan (1 CHP, 4 DP) ve Tunceli (2 CHP, 1 DP) illerinde seçmenler tarafından Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti listelerindeki adaylardan oluşan karma listeler oyların çoğunluğunu almıştır³⁴.

Bu sistem tek isimli tek turlu çoğunluk (dar bölge) sistemine göre çok daha adaletsiz ve orantısız sonuçlar çıkarmaktadır. Çoğunluk sistemlerinin temel amacı olan yönetimde istikrarın sağlanmasını oldukça kolaylaştıran bu sistem aşırı güçlü hükümetler çıkarmaktadır. Sistem başka bir taraftan aşırı güçsüz bir muhalefet oluşturmaktadır³⁵.

2. İki Turlu Çoğunluk Sistemleri

Bu sistemde, seçimlere katılan aday veya partilerin seçimi kazanabilmeleri için seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların mutlak (salt) çoğunluğunu (en az yarısından bir fazlasını) almaları gereklidir. Bu çoğunluğu sağlayan aday veya parti çıkmaması durumunda belirli bir süre sonra "ikinci tur seçimleri" yapılarak sonuçlar belirlenir. İkinci tura, ilk turda en çok oy almış iki aday veya parti yahut ilk turda belirli oranın üzerinde oy alan aday veya partiler katılabilecektir. İkinci ve nihai turda

33 Tablo, http://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.pdf (E.T. 4.12.2014) adresindeki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

34 Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, TÜİK Matbaası, Yayın No: 3685, Ankara, 2012, s. 10.

35 Tablo 4'de görüldüğü üzere %41'lik kesimi temsil eden muhalefet grubu 38 milletvekilinden oluşurken; %58.4'lük kesimi temsil eden iktidar partisi 503 milletvekilinden oluşmaktadır.

mutlak çoğunluk aranmaz; en çok oy alan aday veya parti seçimi kazanır. Bu sistem de kendi içinde “tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi” ve “listeli iki turlu çoğunluk sistemi” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

a) Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemleri

Geleneksel “Fransız Seçim Sistemi” olarak da adlandırılan bu sistem Fransa’da 5. Cumhuriyet Dönemi’nden (1958) beri uygulanmaktadır³⁶. Bu sistemde de, ülke her birinden birer temsilci seçilecek şekilde dar seçim çevrelerine bölünmektedir. Tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminden farklı olarak bu sistemde seçimlere katılan adayların seçimi kazanabilmeleri için o seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların mutlak çoğunluğunu alması gerekir. Bu çoğunluğu sağlayan aday çıkmazsa, seçim sonuçlarını belirli bir süre sonra yapılacak ikinci (ve nihai) tur seçimleri belirler. İkinci tura katılacak adayların belirlenmesi hususunda farklı uygulamalar görülebilmektedir. En yaygın olanı ilk turda en çok oy alan iki adayın ikinci tura kalmasıdır. Bunun dışında Fransa’da parlamento seçimlerinde kullanılan³⁷ ilk turda belirli oranın üzerinde oy alan adayların ikinci tura kalması da başka bir uygulamadır. Günümüzde daha çok Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde devlet başkanlığı seçimlerinde uygulanmaktadır. Türkiye’de 31.5.2007 tarih ve 5678 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı seçimlerinde bu sistemin uygulanması öngörülmüştür³⁸. Nitekim Ağustos 2014’te yapılan 12. Cumhurbaşkanı seçimlerinde bu sistem uygulanmıştır³⁹.

Bu sistemde de yönetimde istikrar ilkesi ön planda tutulmaktadır. Ancak tek turlu çoğunluk sistemlerinden farklı olarak mutlak çoğunluk şartı aranması sistemi temsilde adalet ilkesine biraz daha uygun hale getirmektedir. Seçimlerin ikinci tura kalması durumunda, seçim sonuçları üzerinde küçük partilerin etkisi oldukça fazladır. İkinci turda partiler arasında siyasal ahlakla bağdaşmayacak pazarlıklar görülebilir⁴⁰. Bu durum toplumda siyasal gerilimin artmasına ve bununla beraber kutuplaşmaya zemin hazırlayabilir.

b) Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemleri

Teorik olarak listeli tek turlu çoğunluk sisteminde geçerli olan kuralların pek çoğu bu sistem için de geçerlidir. Farklı olarak, bu sistemde seçimlerin ikinci tura kalma ihtimali mevcuttur. İlk turda seçime katılan

36 TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 338.

37 FARRELL, *Electoral Systems A Comparative Introduction*, s. 46-47.

38 RG. 16.6.2007, S. 26554.

39 Resmi seçim sonuçları için bkz.

http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Haber-Dosya/2014CB-Kesin-416_d_Genel.pdf (E.T. 25.10.2015).

40 ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 193.

partilerden oyların mutlak çoğunluğunu alan çıkarsa, seçimler ilk turda sonuçlanmış olur ve o partinin listesinde bulunan bütün adaylar seçilmiş olur. Yani ikinci tura gerek kalmaz. Ancak ilk turda mutlak çoğunluğu sağlayan parti çıkmazsa (tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi) farklı uygulamalarla ikinci tura katılacak partiler belirlenir.

Seçime katılan partilerin belirli bir oranın üzerinde oy almaları gerekliliği bu sistemi temsilde adaleti sağlamaya yöneltirken; seçimlerin ikinci tura kalması siyasal ahlakla bağdaşmayacak pazarlıkların ortaya çıkmasına sebep olmakta, seçim sürelerini uzatmakta ve seçim maliyeti artırmaktadır⁴¹. Sistemin siyasal iktidar üzerindeki etkisi listeli tek turlu çoğunluk sistemi kadar fazla olmasa dahi, sistem güçlü hükümetler kurulmasına kolaylık sağlamaktadır.

B. Nispi Temsil Sistemleri

Çoğunluk sistemlerinin sebep olduğu adaletsiz seçim sonuçlarını gidermek ve seçimlere katılan her siyasi partinin aldığı oy oranına göre parlamentoda temsil edilmesini sağlamak amacıyla, 19. Yüzyılda nispi temsil sistemleri geliştirilmiştir⁴². Nispi temsil sistemleri tek isimli çoğunluk sistemlerinin aksine birden fazla temsilci seçilecek seçim çevrelerinde uygulanır. Seçim çevrelerinden seçilecek temsilci sayısı arttıkça sonuçlar daha adaletli olur⁴³.

Nispi temsil sistemlerinin siyasal iktidara etkisi ise çoğunluk sistemlerine göre oldukça farklıdır. Temsilde adalet ilkesi ön planda tutulduğu için sistemin uygulandığı ülkelerde parlamentolarda hükümeti tek başına kurabilecek çoğunluğa sahip bir parti bulunması ihtimali daha zayıftır. Bu durumda hükümet istikrarsızlıkları ortaya çıkar. Bu durumun önüne geçebilmek ve temsilde adalet ile yönetimde istikrar ilkelerini dengeleyebilmek için nispi temsil sistemlerinin uygulandığı ülkelerde farklı seçim barajı uygulamaları tercih edilmektedir⁴⁴.

Şimdiye kadar 300'e yakın farklı nispi temsil uygulamaları olduğundan söz edilmektedir⁴⁵. Bu sistemlerde temsilcilikler, seçime katılan siyasi partiler ve bağımsız adaylar arasında aldıkları oy oranına göre paylaştırılır. Bu paylaşım yapılırken ölçüt olarak "seçim sayısı" kullanılır.

41 BURAN Hasan, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s. 63.

42 TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 344.

43 GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (c. I)*, s. 726.

44 Baraj uygulamaları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. AYDOĞDU, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, s. 99 vd.

45 Nispi Temsil Sistemi" başlıklı *TBMM Bülteni*, s. 65, Kasım-Aralık-Ocak 1998,1999, s. 21.

1. Seçim Sayısı

Nispi temsil sistemlerinde, seçim çevresinden bir temsilcinin seçilebilmesi için alması gereken asgari oy sayısıdır⁴⁶. Partilerin seçim çevresinden aldıkları oy sayısında bu seçim sayısı kaç kez tekrar ederse, partiler o kadar temsilcilik çıkarırlar⁴⁷. Seçim sayısı üç farklı şekilde belirlenebilir: “Çevre seçim sayısı”, “ulusal seçim sayısı” ve “değişmez tek sayı şeklinde seçim sayısı”.

Çevre seçim sayısı, bir seçim çevresine kullanılan toplam geçerli oy sayısının o seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısına bölünmesi ile elde edilir⁴⁸. Bu sayı sayıca az temsilci çıkaran seçim çevrelerinde büyük çıkacağı gibi; sayıca fazla temsilci çıkaran seçim çevrelerinde ise daha küçük çıkar. Her bir seçim çevresi için birbirinden farklı seçim sayıları ortaya çıkar.

Seçimlerde ülke genelinde kullanılan toplam oy sayısının parlamento ya seçilecek toplam temsilci sayısına bölünmesi ile de ulusal seçim sayısı elde edilir. Bu sistemde tüm ülke tek bir seçim çevresi kabul edilir. Her partinin aldığı oy oranına göre parlamentoda temsiline imkân tanır. Bu durumun sonucunda sistemi uygulayan ülkelerde çok partili parçalanmış bir siyasi yapı görülebilir.

Değişmez tek sayı şeklinde seçim sayısında ise seçim çevrelerinin tamamında uygulanacak bir seçim sayısı önceden belirlidir⁴⁹. Partilerin aldıkları oy sayısında bu sayı kaç kez varsa, partiler seçim çevrelerinden o kadar temsilcilik çıkarırlar. Çevre seçim sayısı ve ulusal seçim sayısı sistemlerinin aksine, bu sistemde seçim çevrelerinden kaç temsilci seçileceği ve parlamento ya seçilecek toplam temsilci sayısı belirli değildir⁵⁰. Bu durum seçimlerden sonra oluşacak siyasi iktidarın daha da belirsizleşmesine sebep olur.

Bir başka sorun ise gerek çevre seçim sayısında gerekse de ulusal seçim sayısında partilerin aldıkları oy sayısına göre temsilciliklerin dağıtılması işleminden sonra açıkta temsilcilik kalma ihtimalidir. Bu durumu bir örnekle açıklayalım.

6 temsilcinin seçileceği bir seçim çevresinde partilerin ve bağımsız adayların almış oldukları oy sayıları şöyle olsun:

46 ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 195.

47 TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 345.

48 SEZEN, *Seçim ve Demokrasi*, s. 185.

49 BURAN, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, s. 75.

50 YAVAŞGEL, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 108.

Örnek 1: Çevre Seçim Sayısı

A Partisi	B Partisi	C Partisi	D Partisi	E Adayı	F Adayı
71,000	40,000	26,000	13,000	24,000	6,000

Bu seçim çevresindeki seçim sayısı 30,000'dir⁵¹. Partilerin ve adayların aldıkları oy sayılarına göre temsilcilikleri paylaştıralım: A Partisi 2, B Partisi 1 temsilcilik kazanmıştır. Görüldüğü üzere partilerin artık oyları kaldığı gibi, açıkta da 3 temsilcilik vardır. Açıkta kalan temsilcilikler artık oyların farklı formüllerle değerlendirilmesiyle dağıtılabilir.

2. Artık Oyların Değerlendirilmesi

Artık oylara göre açıkta kalan temsilcilikler iki farklı yöntemle paylaştırılmaktadır. Bunlardan ilki artık oyların seçim çevreleri düzeyinde paylaştırılmasını öngörürken; diğeri ulusal düzeyde paylaştırılmasını öngörmektedir⁵². Artık oyların seçim çevreleri düzeyinde değerlendirilmesine "yaklaştırmalı nispi temsil"; ulusal düzeyde değerlendirilmesine "tam nispi temsil" denilmektedir⁵³.

a) Yaklaştırmalı Nispi Temsil

Seçim çevresindeki temsilciliklerin tamamının partiler ve bağımsız adaylar arasında paylaştırılmasını öngörmektedir⁵⁴. En bilinen yaklaştırmalı nispi temsil sistemleri şunlardır: En yüksek artık sistemi, en büyük ortalama sistemi ve d'Hondt sistemi.

(1) En Yüksek Artık Sistemi

Bu sistemde seçim çevresi düzeyinde⁵⁵ belirlenen seçim sayısına göre temsilciliklerin ilk etapta dağıtılmasından sonra açıkta kalan temsilcilikler⁵⁶ partilerin ve adayların artık oylarının büyüklüklerine göre sırayla dağıtılır. Örnek 1'deki seçim çevresinde açıkta kalan 3 temsilciliği en yüksek artık sistemine göre dağıtalım.

51 Kullanılan toplam geçerli oy sayısı (180,000) ÷ Seçilecek temsilci sayısı (6) = 30,000.

52 TÜRK, "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercihi", s. 88.

53 Şükrü KARATEPE, *Anayasa Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2013, s. 302.

54 YAVAŞGEL, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 118.

55 Ulusal düzeyde seçim çevresi olabileceği gibi dar seçim çevrelerinden biri de olabilir.

56 İlk etaptaki dağıtım işleminde açıkta temsilcilik kalmaması için seçim çevresinde parti ve adayların aldıkları oylar ya seçim sayısının katları ya da sıfır (0) olmalıdır. Bu durumun gerçekleşme ihtimali ise neredeyse imkânsızdır.

Örnek 2: En Yüksek Artık Sistemi

Parti/Aday	Aldığı Oy	İlk Değerlendirme	Artık Oy	İlave Temsilcilik
A	71,000	2	11,000	-
B	40,000	1	10,000	-
C	26,000	-	26,000	1
D	13,000	-	13,000	1
E	24,000	-	24,000	1
F	6,000	-	6,000	-

Açıkta kalan 3 temsilcilikten ilkinin C Partisi (26,000 artık oy ile), 2'incisini E Adayı (24,000 artık oy ile), 3'üncüsünü D Partisi (13,000 artık oy ile) almıştır. Görüldüğü üzere 40,000 oyu bulunan B Partisi, 13,000 oyu bulunan D Partisi ile eşit sayıda (1) temsilcilik kazanmıştır. Bu bakımdan sistemin küçük partiler lehine sonuç çıkardığı söylenebilir⁵⁷.

Sistemin uygulandığı ülkelerde tüm seçim çevrelerinde benzer durumla karşılaşma ihtimali yüksektir. Bu durumda siyasal iktidarın kaderinin küçük partiler tarafından belirlenebileceğini söyleyebiliriz. Temsilde adalet ilkesine ağırlık verildiği için yönetim istikrarsızlıkları görülebilir.

(2) En Büyük Ortalama Sistemi

Bu sistemde seçim çevresi düzeyinde belirlenen seçim sayısına göre temsilciliklerin ilk etapta dağıtılmasından sonra açıkta kalan temsilciliklerin dağıtımı şu şekilde yapılmaktadır: Partilerin aldığı oylar, ilk dağıtım sonucunda kazandıkları temsilcilik sayısına "bir (1) ilave edilerek bulunan sayıya" bölünür. Tüm partiler için bu bölme işlemi tamamlandıktan sonra elde edilen sonuçlar büyüklük sırasına göre belirlenerek açıkta kalan temsilcilikler dağıtılır. Örnek 1'deki seçim çevresinde açıkta kalan 3 temsilciliği en büyük ortalama sistemine göre dağıtalım.

57 ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 196.

Örnek 3: En Büyük Ortalama Sistemi

Parti/ Aday	Aldığı Oy	İlk Değerlendirme	Ortalama Oylar	İlave Temsilcilik
A	71,000	2	$71,000/(2+1)=23,666$	1
B	40,000	1	$40,000/(1+1)=20,000$	-
C	26,000	-	$26,000/(0+1)=26,000$	1
D	13,000	-	$13,000/(0+1)=13,000$	-
E	24,000	-	$24,000/(0+1)=24,000$	1
F	6,000	-	$6,000/(0+1)=6,000$	-

İşlem sonucunda, açıkta kalan 3 temsilcilikten ilkinin C Partisi (26,000), 2'incisini E Adayı (24,000), 3'üncüsünü A Partisi (23,666) almıştır. En yüksek artık sisteminden farklı olarak bu sistem daha çok büyük partiler yararına sonuç çıkarmaktadır⁵⁸. Bu durum yönetimde istikrar ilkesine daha çok işlerlik kazandırarak siyasal iktidarın belirlenmesinde büyük partilere biraz daha kolaylık sağlayacaktır.

(3) d'Hondt Sistemi

Nispi temsil sistemleri içerisinde Avrupa'da en yaygın olarak kullanılan⁵⁹ bu sistemde belirli bir seçim çevresindeki temsilcilikler parti listeleri ve bağımsız adaylar arasında basit bir matematik işlemiyle paylaşılır. Şöyle ki: Öncelikle seçimlere katılan her bir parti ve bağımsız adayların aldıkları oylar alt alta yazılır. Daha sonra bu sayılar, o seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısına ulaşıncaya kadar sırasıyla 1'e, 2'ye,

⁵⁸ ÖZBUDUN Ergun, *Anayasa Hukuku*, 14. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 279.

⁵⁹ GALLAGHER Michael, "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems", *Electoral Studies*, c. 10, S. 1, Amsterdam, 1991, s. 34.

3'e vd. bölünür. Bölme işlemleri tamamlandıktan sonra elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanır ve temsilcilikler bu sıralamaya göre parti listelerine ve bağımsız adaylara dağıtılır.

Sistemi 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan 25. Dönem TBMM seçimlerinde 4 milletvekili çıkaran Çorum ili seçim sonuçlarıyla örneklendirelim.

Tablo 5⁶⁰: 25. Dönem TBMM Seçimleri Çorum İli Seçim Sonuçları

Parti ^{2*}	Aldığı Geçerli Oy ^{3**}	÷1	÷2	÷3	÷4	MV
Adalet ve Kalkınma Partisi	184,099	184,099	92,049	61,366	46,024	3
Cumhuriyet Halk Partisi	75,587	75,587	37,793	25,195	18,896	1
Milliyetçi Hareket Partisi	59,817	59,817	29,908	19,939	14,954	-
Halkların Demokratik Partisi	7,687	7,687	3,843	2,562	1,921	-
Saadet Partisi	6.686	6.686	3,343	2,228	1,671	-

Çorum ilinden 184,099 oy alan Adalet ve Kalkınma Partisi 3 milletvekili çıkarırken; bu partinin yaklaşık 1/3'ü kadar oy alan Milliyetçi Hareket Partisi ise milletvekili çıkaramamıştır. Nispi temsil sistemleri arasında d'Hondt sisteminin büyük partiler lehine sonuçlar çıkardığı söylenebilir. Ancak sayıca daha fazla temsilci çıkaran geniş seçim çevrelerinde durum tersine dönebilir. Bu sistem en büyük ortalama sistemi ile aynı sonuçları

⁶⁰ Tablo,

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/Cevre/Corum.pdf> (E.T. 23.10.2015) adresindeki veriler esas alınarak oluşturulmuştur.

^{2*} Seçimlere 20 siyasi parti katılmıştır ancak Tablo'da en çok geçerli oyu bulunan 5 siyasi partiye yer verdik.

^{3**} Yurtdışı seçmenleri tarafından Çorum ili için kullanılan oylar da dâhildir.

vermektedir. Tek fark d'Hondt sistemin daha basit bir matematik işlemine dayanıyor olmasıdır⁶¹.

Sistemin siyasal iktidarlar üzerindeki etkisi ise seçim çevrelerinin büyüklüğüyle doğrudan bağlantılıdır. Zira seçim çevrelerinin küçük tutulması büyük partiler lehine sonuçlar çıkarır ve yönetimde istikrara katkı sağlar. Ancak seçim çevrelerinin geniş tutulması küçük partiler lehine sonuçlar çıkarır ve yönetim istikrarsızlıkları baş gösterir. Bu defa yönetimde istikrarı sağlayabilmek için seçim çevresi düzeyinde ve/veya ulusal düzeyde seçim barajı uygulamalarına gidilir⁶².

b) Tam Nispi Temsil

Nispi temsil sisteminden adaletli (orantılı) sonuçlar elde edebilmek için seçim çevrelerinin olabildiğince geniş tutulması gerekmektedir. Bu amaçla geniş seçim çevreleri ile artık oyların bölgesel ve/veya ulusal düzeyde değerlendirildiği sistemler geliştirilmiştir⁶³. Bu sistemler "tam nispi temsil" veya "tam olarak uygulanan nispi temsil" sistemleri olarak adlandırılır. En bilinen tam nispi temsil sistemleri şunlardır: Ulusal seçim sayısı, ulusal artık sistemi ve değişmez tek sayılı ulusal artık sistemi.

(1) Ulusal Seçim Sayısı

Bu sistemde tüm ülke tek bir seçim çevresi kabul edilir. Seçimlerde ülke genelinde kullanılan toplam oy sayısının parlamentoya seçilecek toplam temsilci sayısına bölünmesi ile bir "ulusal seçim sayısı" elde edilir. Partilerin ülke genelinde aldıkları toplam oy sayısında bu ulusal seçim sayısı kaz kez varsa, partiler o kadar temsilcilik kazanır. Bu işlemden sonra muhakkak partilerin artık oyları ve açıkta kalan temsilcilikler olacaktır. Bu sorun ise yaklaştırmalı nispi temsil başlığı altında incelediğimiz yöntemlerden herhangi biriyle (en yüksek artık sistemi veya en büyük ortalama sistemi) çözülebilir. Artık oyların ulusal düzeyde değerlendirilmesiyle temsilde adalet bakımından en orantılı sonuçlar elde edilir⁶⁴.

Sistem her partinin aldığı oy oranına göre parlamentoda temsiline imkân tanır. Temsilde adaleti oldukça başarılı bir şekilde sağlayabilen bu sistem yönetimde istikrarı sağlama konusunda ise bir o kadar başarısızdır. Zira sistemin uygulandığı ülkelere siyasal parti sistemlerinin parçalanmış çok partili yapıda olduğu görülmektedir⁶⁵. Bu durumun siyasal iktidar üzerindeki etkisi ise oldukça fazla hissedilmektedir. Tek başına

61 ARMAOĞLU, *Seçim Sistemleri*, s. 121.

62 Nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelere göre baraj oranları için bkz. AYDOĞDU, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, s. 107 (Tablo 22).

63 YAVAŞGEL, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 114.

64 GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (c. I)*, s. 727.

65 Bu ülkelere en bilinenleri Hollanda ve İsrail'dir.

güçlü hükümetler bir yana bazen iki partinin bir araya gelmesiyle dahi bir hükümetin kurulamadığı seçimler olabilir. Örneğin İsrail’de 17 Mart 2015’te yapılan parlamento (*Knesset*) seçimlerinde hiçbir parti tek başına hükümeti kurabilecek sayıda temsilci çıkaramadığı gibi, en çok oy alan iki parti dahi beraber hükümeti kuramamıştır.

Tablo 6⁶⁶: 17 Mart 2015 Knesset Seçimleri İsrail Geneli Sonuçları

Parti	Aldığı Oy	%	MV
Likud	985,408	23.4	30
Siyonist Birlik	786,313	18.7	24
Birleşik Arap Listesi ⁴	446,583	10.6	13
Yeş Atid	371,602	8.8	11
Kulanu	315,360	7.5	10
Habayit Hayehudi	283,910	6.7	8
Şas	241,613	5.7	7
Yisrael Beitenu	214,906	5.1	6
Birleşik Tora Yahudiliği	210,143	5.0	6
Meretz	165,529	3.9	5
Yachad ⁵	125,158	3.0	0
Yeşil Yaprak	47,180	1.1	0
Diğerleri	17,179	0.4	0

Bu seçimlerde İsrail genelinde 4,210,884 geçerli oy kullanılmıştır. 120 temsilci seçileceğine göre bu seçimlerde ulusal seçim sayısı 35,090’dır⁶⁷. Partilerin aldıkları geçerli oy sayılarında bu sayı kaç kez varsa, ilk etapta partilere o kadar temsilcilik dağıtılmıştır. Örneğin Birleşik Arap Listesi bu ilk değerlendirmede 12 temsilcilik kazanmıştır. Ancak 25,495 artık oyu kalmıştır⁶⁸. Bunun gibi diğer tüm partilerin artık oyları en yüksek ortalama yöntemiyle çözülmektedir⁶⁹. İsrail için ulusal düzeyde seçim çevresinde d’Hondt sisteminin uygulandığını da söyleyebiliriz. Zira daha önce de söylediğimiz gibi, d’Hondt sistemi ile en yüksek ortalama sistemi aynı sonuçları çıkarmaktadır.

66 Tablo, <http://www.electionresources.org/il/knesset.php?election=2015> (E.T. 24.10.2015) adresindeki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

4* İsrail’de uzun bir süre %1 olarak uygulanan baraj sırasıyla %1.5 ve %2 olmak üzere arttırılmıştır. 2014 yılında yapılan kanun değişikliğiyle ise bu oran %3.25 olarak düzenlenmiştir. Kanun değişikliğinin temel amacı hükümet istikrarsızlıklarının önüne geçebilmek olsa da, bir diğer amacı Arap partilerin parlamentoya rahat girebilmelerini engellemektir. Bu sebeple Arap partileri ittifak kurarak birleşik listeye seçimlere katılmıştır.

67 [Kullanılan toplam geçerli oy sayısı (4,210,884) ÷ Seçilecek toplam temsilci sayısı (120)].

68 [Aldığı geçerli oy sayısı (446,583) – Ulusal seçim sayısı ve katları (35,090 x 12 = 421,088)].

69 RAHAT Gideon/HAZAN Reuven Y., “Israel: The Politics of an Extreme Electoral System”, (ed. Michael Gallagher ve Paul Mitchell), *The Politics of Electoral Systems*, Oxford University Press, New York, 2009, s. 337.

İsrail’de yapılan seçimlerde görüldüğü üzere herhangi iki parti dahi birlikte hükümeti kuramamaktadır. Seçimlerden sonra en çok oy partinin (Likud) lideri Benjamin Netanyahu farklı dört partiyle daha anlaşarak toplam 61 parlamenterden oluşan bir hükümet kurabilmiştir⁷⁰. Bu sistemin uygulandığı ülkelerde küçük partiler siyasal iktidarın kaderini belirlemektedir.

(2) Ulusal Artık Sistemi

Bu sistemde seçim çevrelerinde temsilciliklerin dağıtımını işleminden sonra, ortaya çıkan artık oylar ulusal düzeyde tek bir merkezde birleştirilir. Merkezde birleştirilen artık oyların toplamı açıkta kalan temsilciliklerin toplamına bölünerek bir “ulusal seçim sayısı” elde edilir. Bu sayı, seçimlere katılan her bir partinin ulusal düzeydeki artık oy toplamında kaç kez varsa, partilere o kadar ilave temsilcilik verilir. Bu işlemden sonra dahi halen açıkta kalan temsilcilikler olursa, bu sorun en yüksek artık sistemi ile çözülebileceği gibi⁷¹; farklı bir yöntemle de çözülebilir⁷².

Bu sistemde seçim çevrelerinde temsilcilik kazanamayan küçük partilerin artık oyların değerlendirilmesi aşamasında ulusal düzeyde temsilcilik kazanma şansları yüksektir. Bu durum küçük partilerin parlamentoda yer almasını sağlayarak parlamentodaki parti çeşitliliğini artırır⁷³.

Sistemin uygulandığı ülkelerde siyasal parti sistemleri parçalanmış çok partili yapıda olur. %1 oy almış bir partinin dahi parlamentoda temsil edilme imkânı vardır⁷⁴. Bu durum hükümet istikrarsızlıklarını da beraberinde getirecektir. Sistemin uygulandığı ülkelerde yönetimde istikrarı sağlayabilmek için çeşitli baraj uygulamalarının getirildiği görülmektedir.

(3) Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Bu sistemde de tüm ülke tek bir seçim çevresi kabul edilir. Bir temsilcinin seçilebilmesi için gereken değişmez tek sayı şeklindeki seçim sayısı önceden kanunlarla belirlenir. Partilerin aldıkları oy sayısında bu sayı kaç kez varsa, partiler o kadar temsilcilik kazanır. Bu durum her bir seçimde farklı sayıda temsilcinin seçilmesine sebep olmaktadır.

Sistemin en temel özelliği bütün temsilcilerin eşit sayıda oy ile seçilmiş olması ve eşit sayıda seçmeni temsil etmesidir⁷⁵. Siyasal iktidarlar üzerin-

70 Hükümete katılan partiler şöyledir: Likud (30), Kulanu (10), HaBayit HaYehudi (8), Şas (7), Yisrael Beitenu (6). <http://www.pmo.gov.il/English/IsraelGov/Pages/default.aspx> (E.T. 24.10.2015).

71 TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, s. 350.

72 SEZEN, *Seçim ve Demokrasi*, s. 203.

73 ARMAOĞLU, *Seçim Sistemleri*, s. 100.

74 GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (c. I)*, s. 730.

75 YAVAŞGEL, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, s. 117.

de tüm nispi temsil sistemlerinde olduğu gibi olumsuz bir etkisi vardır. Küçük partilerin parlamentoda temsiline kolaylık sağlar. Bu durum ise yönetim istikrarsızlıklarını beraberinde getirir. Yönetimde istikrarı sağlayabilmek için baraj uygulamalarına gidilebilir.

SONUÇ

“Temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” seçim sistemlerinin karakterlerini oluşturan farklı iki ilkedir. Seçim sistemleri arasında bu iki ilke-den hangisine ağırlık verdiğine bakarak kategorik ayırım yapılır. Bu çalışmada yaygın olarak kullanılan seçim sistemleri ele alınmıştır. Ülkeler ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yapılarına en uygun seçim sistemini tercih etmeye çalışırlar. Bu bakımdan temsilde adalet ilkesine ağırlık veren ülkeler nispi temsil sistemlerinden birine yönelirken; yönetimde istikrar ilkesine ağırlık veren ülkeler çoğunluk sistemlerinden birine yönelir. Bunların dışında kendilerine özgü, her iki ilkenin harmanlanmasıyla oluşturdukları karma seçim sistemleri de mevcuttur.

Çoğunluk sistemleri basit bir düşünceye dayanmaktadır. Çoğunluk sistemlerine göre, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların çoğunluğunu alan parti veya aday, o seçim çevresindeki temsilciliği veya temsilciliklerin tamamını almaya hak kazanır. Seçim çevresinden tek bir temsilci seçilecekse tek isimli çoğunluk sistemi; birden fazla temsilci seçilecekse listeli çoğunluk sistemi olarak ayrılır. Yönetimde istikrarın sağlanmasına önem verildiği için adaletsiz seçim sonuçları göze alınmıştır. Ancak adaletsiz seçim sonuçlarını daha az bir orana indirgemek amacıyla parti veya adayların seçilebilmeleri için belirli bir çoğunluk oranına ulaşmaları şartı aranabilir. Bu da iki türlü çoğunluk sistemlerini oluşturmuştur. Tek isimli veya listeli iki türlü çoğunluk sistemi, ilk turda bu orana ulaşabilen bir parti veya adayın çıkarmaması durumunda seçim sonuçlarını belirlemek üzere ikinci tur seçimlerinin yapılmasını öngörür. İlk turda en çok oy alan iki parti ve/veya aday ikinci tura katılmaya hak kazanır. Başka bir uygulama da: İkinci tura katılabilmek için, ilk turda parti veya adayların belirli bir oranı geçebilmeleri gerekir. İkinci turda oyların çoğunluğunu sağlayan parti veya aday seçilmiş olur. Çoğunluk sistemlerinin siyasal iktidar üzerindeki etkileri olumludur. Ancak özellikle listeli çoğunluk sistemlerinde çok güçlü hükümetlerin kurulmasına kolaylık tanınarak muhalefet partileri ve toplum üzerinde olumsuz etkiler doğurabilir. Kanaatimizce çoğunluk sistemlerinin tek isimli, yani dar seçim çevrelerinde, uygulanması temsilde daha demokratik olacaktır. Temsilde adaletin daha iyi bir şekilde sağlandığı sistemler grubu olarak nispi temsil sistemlerinden bazılarını da inceledik.

Nispi temsil sistemleri mahiyeti gereği sadece birden çok temsilcinin seçildiği geniş seçim çevrelerinde uygulanır. Seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısı arttıkça sistemin nispileği (orantılılığı) daha fazla artar. Böylelikle daha adaletli seçim sonuçları elde edilir. Seçim çevrelerinde temsilciliklerin dağıtımı yapılırken ölçüt olarak “seçim sayısı” kullanılır. Her bir partinin aldığı oy sayısında bu “seçim sayısı” kaç kez varsa, partilere o kadar temsilcilik dağıtılır. Seçim çevrelerinde herhangi bir partinin listesine girmeden, seçim yarışına katılan bağımsız adaylar ise bu seçim sayısına ulaşmaları durumunda seçilmeye hak kazanırlar. Ancak bu işlemler sonucunda çoğu zaman tüm temsilcilikler dağıtılmayabilir. Bu durumda parti veya adayların artık oylarına göre yeni bir değerlendirme işlemi yapılır. Bu değerlendirme işlemi seçim çevresi düzeyinde yapılıyorsa “yaklaştırmalı nispi temsil”; ulusal düzeyde yapılıyorsa “tam nispi temsil” söz konusu olur.

Tam nispi temsil sistemleri küçük partilerin parlamentoya girebilmelelerine daha çok kolaylık sağlamaktadır. Bunun sonucunda bu sistemlerin uygulandığı ülkelerde hükümet istikrarsızlıkları sık rastlanan bir durum olur. Nispi temsil sistemlerinin uygulandığı ülkelerde hükümet istikrarsızlıklarını engelleyebilmek için birtakım uygulamalar geliştirilmiştir. Bunlardan en bilineni seçim barajı uygulamalarıdır. Ancak seçim barajı uygulamalarıyla da bu sorunun tam anlamıyla çözüme kavuşacağı söylenemez. Kanaatimizce, yönetimde istikrarı sağlayabilmek için seçim çevrelerinden seçilecek temsilci sayısını az tutmakta (azami 6-7) fayda vardır.

Seçim sistemlerinin siyasal iktidar üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu bakımdan her ülke kendisine en uygun seçim sistemini tercih etmek zorundadır. Aksi halde o ülkede, siyasal krizlerin başını çektiği pek çok sıkıntı baş gösterir. Bazı ülkeler uygulayacağı seçim sistemi iktibas ederken; bazıları yeni bir seçim sistemi geliştirir. Bazı ülkeler ise mevcut seçim sistemlerinden birkaçını alarak kendilerine uygun olacak şekilde karma bir seçim sistemi oluşturur⁷⁶. Ancak seçim sisteminde yapılacak yenilikler bir ülkedeki tüm siyasi sorunları sihirli bir değnek gibi çözemez. Bunun için siyasal uzlaşma kültürünün gelişmesi gerekmektedir.

76 Türkiye için alternatif seçim sistemi önerileri için ayrıca bkz. AYDOĞDU, **Seçim Sistemleri ve Türkiye**, s. 186 vd.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Makaleler

ARASLI, Oya. **Adaylık Kavramı ve Milletvekili Adaylığı**, AÜHF Yayınları, No: 311, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

ARMAOĞLU, Fahir. **Seçim Sistemleri**, Güney Matbaası, Ankara, 1953.

ATAR, Yavuz. **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, 8. Baskı, Konya, 2013.

AYDOĞDU, Yasin. **Seçim Sistemleri ve Türkiye**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

BURAN, Hasan. **Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

DAVER, Bülent. "Anayasal Yargı ve Seçim Sistemleri", **Anayasa Yargısı Dergisi**, c. 5, Ankara, 1988.

FARRELL, David M. **Electoral Systems A Comparative Introduction**, Palgrave Macmillan Press, 2. Baskı, New York, 2011.

GALLAGHER, Michael. "Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems", **Electoral Studies**, c. 10, S. 1, Amsterdam, 1991.

GÖZLER, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt I)**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2011.

GÜRBÜZ, Özer. "Dünyada ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve İdeal Seçim Sistemi İçin Öneriler", **Ankara Barosu Dergisi**, S.1, Ankara, 1977.

GÜVENİR, Murat. "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", **AÜSBFD**, c. 37, S.1, Ankara, 1982.

İBA, Şeref. **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2008.

KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer. **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, AÜHF Yayınları, No: 262, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

ÖZBUDUN, Ergun. **Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2013.

RAHAT, Gideon/HAZAN, Reuven Y. "Israel: The Politics of an Extreme Electoral System", (ed. Michael Gallagher ve Paul Mitchell), **The Politics of Electoral Systems**, Oxford University Press, New York, 2009.

SEZEN, Saim. **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, 2. Basım,

İstanbul, 2000.

TBMM Bülteni, S. 65, Kasım-Aralık-Ocak 1998-1999.

TEZİÇ, Erdoğan. **Seçim Sistemleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1967.

TEZİÇ, Erdoğan. **Anayasa Hukuku**, Beta Yayıncılık, 16. Baskı, İstanbul, 2013.

TÜRK, Hikmet Sami. "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", **Anayasa Yargısı Dergisi**, c. 23, Ankara, 2006.

Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, TÜİK Matbaası, Yayın No: 3685, Ankara, 2012.

YAVAŞGEL, Emine. **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri**, Nobel Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2014.

YILDIRIM, Sema/ZEYNEL, Behçet Kemal. **TBMM Albümü 1920-2010 (2. Cilt 1950-1980)**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, 2010, Ankara.

Elektronik Kaynakça

<http://www.bbc.co.uk>

<http://electionresources.org>

<https://www.gov.uk>

<http://www.pmo.gov.il>

<http://www.sinnfein.org>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.ysk.gov.tr>